

Андрій Буда

ЗАРОДЖЕННЯ ПЛАСТОВОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ І ПЕРШІ ПЛАСТОВІ ВИДАННЯ

У статті на основі аналізу дописів, присвячених Пласту в українській пресі, та пластових видань періоду його становлення автор відтворює перші кроки пластової журналістики і показує її вплив на розвиток організації.

За час майже столітньої історії існування організації Пласт вийшли у світ десятки чи навіть сотні пластових періодичних видань. Є серед них масові, які читають пластуни з різних країн уже десятки років, є і малі гурткові видання, тираж яких становить лише кілька примірників. Разом вони утворюють величезний пласт маловивченого матеріалу з історії преси, що ще чекає на своїх дослідників. Особливої уваги потребує період народження та становлення пластової журналістики, тобто час від появи перших статей, присвячених Пласту (1911 р.), до початку 20-х років XX ст., коли для Пласту та його преси настає новий історичний етап існування, пов'язаний із поразкою національних визвольних змагань і польською окупацією. На жаль, цей період досить поверхово представлений в історичних джерелах. Певне висвітлення він отримав на сторінках монографії Б. Савчука «Український Пласт 1911-1939» [23]. А. Животко у своїх дослідженнях згадує про гектографічне видання «Пласт», що виходило у 1914 р. в Сокалі [5-6]. Пластові видання «Пластовий Табор» і «Пластова стежа» досліджував у своїх статтях М. Савка [21-22]. Про ці ж часописи згадується в бібліографічному довіднику М. Мартинюка [10].

Тим часом пластова преса і досі залишається маловивченою, а про окремі видання немає жодної згадки, що унеможливорює всебічне з'ясування її місця в тогочасних суспільно-політичних процесах. Отже, вивчення пластової преси є актуальним, оскільки сприятиме заповненню білих плям в історії української журналістики.

Одним з перших зразків пластової журналістики є стаття П. Франка «Пластуни» в газеті «Діло» за 2 грудня 1911 р. Більша частина матеріалу присвячена опису життя та подвигів козаків-пластунів, а під кінець викладу коротко описується діяльність англійських скаутів Бейден Пауела. Закінчується стаття фразою, що: «Український Змаговий Союз» думає і в себе завести відділ «пластунів» в горах» [29].

У 1913 р. в газеті «Діло» час від часу

з'являються дописи з пластової тематики. Наприклад, статті П. Франка «3 пластового руху» в номерах за 5 лютого та 7 березня 1913 р. [26-27] і статті невідомих авторів у номерах за 28 березня та 11 квітня 1913 рр. [7-8]. Друкувалися вони переважно в спортивних колонках.

У статті того ж П. Франка «Пласт (Скавт)» в газеті «Ілюстрована Україна» за 14 червня 1913 р. розповідається про діяльність Українського Пласту, мету організації, виховання молоді. Зазначається, що «мотив для нашого «Пласту» взяли ми з Англії, але тло остало наше»... «Найважнішою подією з галицького пластового життя був без сумніву зїзд впорядчиків, скликаний до Львова на день 6. цвітня». Серед інших рішень зїзду було прийняття проекту металевої відзнаки приналежності до організації, поданого О. Тисовським. Відзнака «складає ся з п'ять частий, з котрих кожда може творити цілість. Всі разом творять відзнаку т. зв. «гетьманського пластуна». Поряд із статтею вміщено фотографію Бейден Пауела, а на 12-й сторінці газети знаходимо зображення пластової відзнаки і дві фотографії із українськими пластунами [28]. Такі самі фотографії бачимо і в наступному номері газети.

Статтю, присвячену Пласту, було надруковано і в органі української молоді «Відгуки» за березень 1913 р. [24]. В ній автор закликав до мілітаризації організації: «Вага і значінне пласту в тім саме, що він буде школою Жовнірів України» [24].

Подальший розвиток пластової журналістики пов'язаний з газетою «Вісти з Запорожа», що була друкованим органом Лугу, сокільських та січових товариств, а з 1914 р. також і Пласту («Пластовий Табор») та стрільцтва. На перші короткі згадки про Пласт у цій газеті натрапляємо у ч. 68 за 30 квітня 1912 р. В статті, присвяченій фізичному вихованню в Соколі-Батьку (автором, очевидно, є І. Боберський), йдеться про те, що «Сокіл» в Станиславові впровадив вже пласт. Тов. Гайдучок і тов. Франко пластують в «С.-Б.» (Соколі-Батьку)» [20].

Через рік, в ч. 80, друкується досить велика стаття, в якій йдеться про «перший з'їзд впорядників українського Пласту». На з'їзд прибули делегати пластових уладів з 16 місцевостей. Головуючим обрано П. Франка, який і був ініціатором з'їзду. Серед важливих рішень варто виділити прийняття пластового статуту, написаного О. Тисовським; вибори «інформаційного комітету», до якого ввійшли О. Тисовський, П. Франко, М. Залужний та С. Леницький; створення комісії для розроблення проекту пластових відзнак, яка складалася з О. Тисовського, П. Франка та М. Залужного; прийняття проекту пластового впоряду [12].

В «Календарі «Вістий з Запорожа» на 1914 рік» статтю про Пласт надрукував І. Боберський, який хоч і не був пластуном, але значною мірою посприяв становленню організації [2].

Одним з перших пластових періодичних видань був додаток «Пластовий Табор» до львівської газети «Вісти з Запорожа» який виходив з лютого по липень 1914 р. За цей час було надруковано 7 чисел (останній номер - подвійний). Додаток розміщувався в кінці газети, мав від одної до трьох сторінок з власною нумерацією. Авторів більшості статей не вказано.

Перший номер додатку (до подвійного номера 89-90 «Вістей») цілком присвячено другому пластовому з'їзду, що відбувався 1-2 лютого 1914 р. Сприяв організації з'їзду і був вибраний на головуєчого П. Франко. На з'їзді активно дискутувалися питання становлення ідейних основ організації, обговорювалися проблеми практичних напрямів діяльності пластунів, а також пропозиція п. Крохмальницької щодо потреби «організації жіночого пласту».

Для подальшого розвитку організації на з'їзді було обрано О. Тисовського, проф. Бабина, В. Біберовича та П. Франка, які мали звернутися до відомих людей краю (інспектора шкіл І. Копача, проф. І. Боберського та ін.) з проханням створити «Осередній Комітет», що взяв би протекторат над організацією.

У надрукованій наприкінці цього додатку статті «Про організацію пласту» П. Франко порушив проблему остаточного з'єднання українських пластових гуртків та чет в єдину організацію, подібну до всеавстрійського товариства хлоп'ячих та молодіжних організацій, статут якого навів для ознайомлення. Автор також виклав свої погляди на організацію. На його думку, Пласт повинен бути організацією, закритою від людей сторонніх і негідних високої ідеї Пласту [16].

У другому номері «Пластового Табору» надруковано три статті. В першій, «До всіх укра-

їнських пластових куренів», «в цілі виконання ухвали з'їзду в справі утворення "Осередного Комітету" подається прохання куреням усунути тих членів, що "показались непридатним матеріалом на пластунів", а дані про інших, після складення першого пластового іспиту, надіслати на адресу О. Тисовського», який, очевидно, і є автором звернення [4].

У другій статті пропонуються для реалізації товари для пластування: наплічники, відзнаки, література тощо [18]. В третій - передруковано лист Г. Будзиновського до І. Боберського, у якому йдеться про те, як автор листа спостерігав за вправами грецьких пластунів (скаутів. - *Авт.*) поблизу Каїра [9].

У третьому номері додатку вміщено статтю «Постанови про відзнаки» з переліком пластових хлоп'ячих ступенів (розрядів). В ній також описано відзнаки, які несуть інформацію про ступінь пластуна та його приналежність до куреня, чети та гуртка. Окремо згадуються «відзнаки заслуги» й «відзнаки праці», які використовуються як нагороди. Подається також опис гурткових прапорців (хоруговць).

Усі курені утворюють одинадцять округ, за кожною з яких закріплені чотири кольори. Пластові частини на своїх відзнаках та прапорцях повинні використовувати кольори лиш своєї округи [19].

У четвертому номері «Пластового Табору» вміщено кілька статей. Зокрема, «Пластоване», підписана ініціалами Д. Г., в якій висвітлюється ставлення автора щодо мети виховання у Пласті [13]. В іншій статті описаний пластовий однострій «обов'язковий для усіх Пластунів Галичини і Буковини» [11].

У статті «Пластовий звіт» редакція повторно звертається з проханням до пластових куренів Галичини та Буковини подати на адресу О. Тисовського (очевидно, він, як відповідальний за цю ділянку, і написав статтю) звіти за наведеними пунктами (всього 20 пунктів), щодо інформації про чисельність куренів, чет та гуртків, їх впорядчиків, майновий стан, діяльність, поіменний список членів і короткі дані про них тощо. Повідомляється про те, що частини, які за два тижні не подадуть звіт, вважатимуться неіснуючими або «дикими», тобто невідконтрольними осередньому комітету [15].

У № 5 «Пластового Табору» в статті «Пластові поліві вправи» описується програма та умови участі пластунів в «Шевченковому Ювілейному Здвижі», а також наведено перелік куренів, що вже зголосилися до участі у Здвижі, і тих, які ще не подали зголошень [14].

У статті «В справі «Осередного Комітету» аналізується стан справ в утворенні «Осереднього Комітету» (інші назви «Осередня» чи «Головна Управа»), а також йдеться про умови зголошення, добирання та участі в пластовому таборі [3]. Під цими обидвома статтями й зверненням стоїть підпис «Управа».

Останній випуск «Пластового Табору» (подвійне ч. 6-7) цілком присвячений проекту статуту Осередньої Управи. Цей проект під назвою «Устав Осередньої Управи пластового устрою Галичини: О. У. П. У. Г.» подав П. Франко. Весь проект складався з 19 параграфів і визначав напрямки, права та обов'язки, посади й інші аспекти діяльності керівних пластових органів, умови членства в організації, права та обов'язки членів тощо [25].

Завершення виходу цього додатку очевидно пов'язане з початком Першої світової війни. Поза сумнівом, згадане друковане видання сприяло становленню організації, адже, виконуючи роль офіційного часопису пластового проводу, воно давало можливість підтримувати зв'язок між керівними органами і пластовими частинами на місцях.

У проекті статуту О. У. П. У. Г. у параграфі 17 зазначалось: «Органом осередньої Управи для ширення пластової ідеї, давання розпорядків, подавання статистики і т. д. є часопис «Пластовий Табор», котру повинна передплачувати кожда Управа» [25]. Власне, саме цю роль і відігравав «Пластовий Табор» протягом усього часу свого існування, оскільки більшість статей присвячено саме адміністративним та організаційним питанням, а частина дописів спрямована на формування ідейної основи організації.

Дуже цікавим є «Часопись 2. Гуртка І. Чети І. Сотні І. Полку» «Пластова Стежа», що в 1918-1919 рр. виходила у Львові. Всього вийшло десять номерів (номери 6-8 були об'єднані в одному випуску). Більшість номерів рукописні (шапірограф). Редакторами різних номерів були В. Т. Лициняк, Б. В. Окпиш, Р. Зубик, Орлик і Залізняк. Сторінки газетки наповнювалися ма-

теріалами різного змісту. Велику частину з них займали розважальні та пізнавальні рубрики. Майже в кожному номері містилися ребуси, загадки та анекдоти, оповідання (зокрема, оповідання Шарля Фолей «Жобен») тощо. Важливе місце посідали матеріали українознавчого характеру (наприклад, статті «Про деяких українських гетьманів...» та про історичні міста) і патріотичного спрямування (до останніх можна віднести вірші Г. Костельника та Залізняка). Однак найважливіше місце займає саме пластова тематика. Тут і матеріали для практичного пластування (орієнтування, рятівництво, семафор та морзе тощо), і Пластовий Гімн та Обіт (зазначимо, що тексти обидвох пісень дещо відрізняються від сучасного варіанта), і статті ідейного характеру («Пластові Думки» О. Тисовського, «Наша мета» тощо) [1].

У багатьох матеріалах видання відчувається вплив на авторів української революції та українсько-польської війни. Автори з оптимізмом дивляться на майбутнє Української держави і закликають пластунів готуватися до її розбудови [1].

Останній, десятий номер газети датується 4 березня 1919 року. Очевидно, що активізація військових дій між поляками та українцями і подальша окупація Львова польською армією не дозволили продовжити випуск «Пластової Стежі».

Попри малоінформативність «Пластової Стежі» вона є важливим джерелом до історії пластової преси, адже, незважаючи на важкий час її виходу у світ (саме тоді відбувалися революційні події), група пластунів-підлітків взялася до видавничої справи. Саме завдяки таким історичним джерелам ми можемо прослідкувати діяльність Пласту в той час. Тим паче, що це чи не єдине пластова видання, що виходило в короткий час незалежності ЗУНР.

Пластова журналістика перших років існування організації сприяла становленню і поширенню Пласту. Пластові видання, поза сумнівом, є важливим джерелом для вивчення історії молодіжної преси та історії Пласту.

1. ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. - ИП 23 227.

2. *Боберський І.* Пласт // Календар «Вістий з Запорожа» на 1914 рік. І річник.-Львів. - 1913.-С. 72-77.

3. В справі «Осередного Комітету» // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 5. - С 1-2.

4. До всіх українських пластових куренів // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 2. - С. 1.

5. *Животко А. П.* Історія української преси. - К.: Наїла культура і наука, 1999.-368 с

6. *Животко А.* Рукописні пластові часописи молоді // Вогні. — 1939. - № 1-2. - С. 15-20.

7. Із спорту // Діло. - 1913. - № 69. - С 6.

8. Із спорту // Діло. - 1913. - № 80. - С 7.

9. Лист. До голови «Сокола-Батька» тов. І. Боберського Львів. // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 2. - С. 1-2.

10. *Мартишок М.* Українські періодичні видання Західної України, країн Центральної та Західної Європи (1914-1939): Матеріали до бібліографії. - Львів, 1998. - 298 с

11. Опис пластового однострою // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 4. - С. 1-2.

12. Пласт // Вісти з Запорожа. - 1913. - № 80. - С 4.

13. Пластоване // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914.- № 4. - С 1.

14. Пластові полеві вправи // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 5. - С 1.

15. Пластовий звіт // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 5. - С. 2.
16. П. Пластовий з'їзд // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 1. - С. 1-2.
17. Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 4.
18. Пластуни замовляйте прибори! // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 2. - С. 1.
19. Постанови про відзнаки. // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 3. - С. 1.
20. Руханкова секція // Вісти з Запорожа. - 1912. - № 68. - С. 8.
21. Савка М. Пластова Стежа // Українські часописи Львова 1848-1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. - Т. 2. 1901-1919 рр. - Львів: Світ, 2002. - С. 609-610.
22. Савка М. Пластовий Табор: Додаток до «Вістий з Запорожа» // Українські часописи Львова 1848-1939 рр.: Історико-бібліографічне дослідження: У 3 т. - Т. 2. 1901-1919 рр. - Львів: Світ, 2002. - С. 550-552.
23. Савчук Б. Український Пласт 1911-1939. - Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 1996. - 268 с.
24. С. Н. Пласт II Відгуки. Орган української молоді. - 1913. - № 3-4. - С. 17-20.
25. Устав Осередної Управи пластового устрою Галичини: О. У. П. У Г. // Пластовий Табор. Додаток до «Вістий з Запорожа». - 1914. - № 6-7. - С. 1-3.
26. Франко П. З пластового руху // Діло. - 1913. - № 27. - С. 7.
27. Франко П. З пластового руху // Діло. - 1913. - № 51. - С. 6.
28. Франко П. Пласт (Скавт) // Ілюстрована Україна. - 1913. - № 11.-С. 12-13.
29. Франко П. Пластуни // Діло. - 1911.- № 268. - С. 1-2.

Andriy Buda

PLAST JOURNALISM EVOLVEMENT AND THE FIRST MEDIA OUTLETS

In the article based on the analyses of reports, devoted to Plast organization, taken from Ukrainian press and Plast publication about the period of its formation the author depicts the first steps of Plastjournalistics and shows its influence on the development of the organization.